

Christian Ionescu

# ENCICLOPEDI ONOMASTICĂ

Control științific, revizia textului și redactare:  
**Mihail Zemleacov**

GRAFOART

# A

## Acvilin

Prenumele **Acvilin** și **Acvilina**, forme moderne și savante, foarte puțin frecvente în onomastica noastră contemporană, forma de masculin putând fi considerată chiar o raritate, corespund numelor latinești **Aquilinus** și **Aquilina**, atestate frecvent în epoca imperială ca nume de servi sau de liberti. Alături de acestea, la origine derivate cu sufixul *-inus* (*-ina*), romanii foloseau un cognomen **Aquila** și un mai vechi nume gentilic **Aquil(D)ius**, pe care îl legau de cuvântul *aquila* „acvilă, vultur”, considerat în Antichitate drept pasăre sacră și folosit ca simbol al lui Iupiter. Din Extremul Orient până în nordul Europei și în America precolumbiană, vulturul reprezintă un principiu spiritual, înălțimea, și ceresc, soarele, lumina, și este asociat zeilor puterii și ai războiului. Însă explicația numelui prin „vultur” nu este decât o etimologie populară: într-o foarte veche inscripție, numele gentilic este scris **Acvilius**, probabil forma originală care îl relaționează cu numele de posibilă origine etruscă și înțeles necunoscut **Acvius** și **Aconius**. **Acvila** este numele unui personaj biblic: un creștin din Pont care face parte din grupul celor 70 de apostoli, evreu de origine, expulzat din Roma împreună cu soția sa.

# B

## Baldovin

**Baldovin** (fem. **Baldovina**) este un vechi nume de origine germanică, atestat încă din sec. VII în Franța sub formele **Baldavin**, **Baldovin**, **Badovin** și în sec. VIII în Italia, sub forma longobardă **Paldoin**. Compus din elementele *bald* „îndrăzneț, puternic” și *win* „prieten”, frecvente în antroponomia germanică, numele ar avea sensul de „prieten îndrăzneț, prieten puternic”. Devenit calendaristic și răspândit mai ales în regiunile germanice și în Franța, unde a fost popularizat și de literatura medievală, **Baldovin** devine cunoscut în sec. XIII și în Răsăritul Europei, ca urmare a Cruciadelor: în istoria Imperiului Latin de Constantinopol sunt cunoscuți doi împărați cu acest nume: Baldovin I (Baudouin) contele de Flandra, conducătorul Cruciadei a patra și cuceritorul Constantinopolului, și Baldovin al II-lea, izgonit în anul 1261 de împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul. În aceeași perioadă numele este atestat și la slavii de sud (la sârbi și croați în sec. XII-XIII, hipoc. **Balde**, iar în sec. XIV, **Baldovin**), și la români: între 1391 și 1415 un logofăt **Baldovin** făcea parte din sfatul domnesc al Țării Românești, în 1559 un alt **Baldovin** era împrăprietărit de domn la Fundeni, lângă București, iar la 1571 apare în documente și o jupâniță **Baldovina**, soția unui mare pârcălab. Cum în secolele următoare sunt atestate și hipoc. **Baldea**, **Baldeș**, **Bâlde** (probabil slavii au considerat terminația *-ovin* drept un sufix compus din *-ov* și *-in*) sau derivatele toponimice *Baldovinești* și *Bâldești*, se poate afirma că, deși puțin frecvent, numele a pătruns în onomastica noastră dintr-o epocă veche prin intermediul

trebură și tie

în considerație influența latino-catolică. Eng. Baldwin, fr. Baudouin, it. Baldovino, Sfântul Baldovin, abate din ordinul cisterciencilor, 24.02.1124 (cal., cat.)

# C

## Caius

Spre deosebire de celelalte limbi indo-europene, latina avea un sistem de denotație personală cu totul aparte, adaptat probabil de la etrusci. Fiecare individ purta cel puțin trei nume: *praenomen* – prenume „ce se pune înaintea numelui”, sau numele individual –, *nomen* – numele ginții –, și *cognomen* – supranume, poreclă. Ca nume individuale, romanii nu aveau decât 18: *Appius, Aulus, Caius, Cnaeus, Decimus, Kaeso, Lucius, Mamercus, Manius, Marcus, Numerius, Publius, Quintus, Servius, Sextus, Spurius, Tiberius, Titus*. Faptul de a fi fost scrise foarte rar în întregime, cel mai adesea folosindu-se prescurtările stabilite într-o epocă destul de veche, când romanii nu aveau un semn grafic special pentru litera *g*, explică de ce prenumele care în realitate suna **Gaius** a fost scris **Caius** și prescurtat ca atare **C.**, tradiție grafică ce s-a păstrat până în zilele noastre. **Caius** era foarte frecvent – lucru care se explică și prin faptul că, dintre cele 18 prenume, doar 10 erau folosite curent – și este atestat dintr-o perioadă foarte veche a istoriei romane. În ceea ce privește semnificația și originea lui, afirmații cât de cât sigure nu se pot face. Unii specialiști au încercat să-l explice prin *gaudium* „bucurie”, soluție greu de acceptat, din multe motive, iar alții l-au pus în legătură cu numele unei păsări *gaius* (cf. rom. *gaie* „coțofană”). Este interesant de amintit că și anticii puneau în legătură pe **Caius** cu numele unei păsări: în inscripțiile latino-etrusce, prenumele era tradus prin *Vil*, cuvânt înrudit cu *Velthur*, corespunzător lat. *voltur* sau *vultur* (de aici rom. *vultur*). Este posibilă însă și o origine etruscă: ca nume gentilic, **Caius, Caia** este înrudit cu **Caenius**, foarte apropiat de numele sau cuvintele etrusce *cainnia, caini* etc. În timpurile mai noi, **Caius** a început să fie din ce în ce mai rar folosit. A contribuit la acest fapt și obiceiul juriștilor antici de a folosi cu predilecție în exemplele lor pe **Caius, Titus și Sempronius**, cele trei nume ajungând să desemneze o persoană oarecare, să se transforme aproape în substantive comune. La noi, **Caius** a început să fie folosit, dar puțin frecvent, odată cu alte nume latinești introduse în Transilvania ca urmare a mișcării de emancipare a românilor inițiate de Școala Ardeleană. Astăzi apare foarte rar și probabil numai în anumite medii orășenești. « Dintre personalitățile romane mai cunoscute care au

# D

## Dafin

Prenumele **Dafin**, **Dafina** este apropiat de marea majoritate a vorbitorilor limbii române de numele arbustului *dafin*. Într-adevăr, la origine, acest nume de persoană are la bază numele plantei, numai că **Dafin** și **Dafina** nu sunt create în limba română. Forma masc. **Dafin** este atestată în documentele Țării Românești încă din anul 1502, iar **Dafina** sau **Dahina** era numele soției voievodului Eustatie Dabija, domn al Moldovei între 1661 și 1665. Formele românești corespund perfect bg. **Dafin** și **Dafina** (cu diferite forme și hipocoristice împrumutate de la greci). Cu atestări foarte vechi în greacă (la Herodot), antroponimele **Dáphnis** și **Dáphne**, ultimul identic cu subst. *dáphne* „dafin, laur”, au trecut și în latină (masc. *Dáphinus*), unde forma feminină corespunde ca semnificație cunoscutului → **Laura** (mai vechi **Laurea**). « Cunoscut personaj al mitologiei grecești, **Dafne** este nimfa iubită de Apolo și transformată în laur de mama ei **Geea**, pentru a o scăpa de urmărirea zeului (legenda este povestită de Ovidiu în *Metamorfoze*). În poemele lui Teocrit și ale lui Vergiliu este cântată trista poveste a păstorului Dafnis, fiul lui Hermes și neîntrecut cântăreț (orbit, ca pedeapsă, de nimfa trădată în iubire, moare căzând într-o prăpastie); este subiectul cunoscutului balet *Daphnis et Chloé* (1912) de Maurice Ravel (1875-1937).

## Dalia

Ca prenume feminin corespunzător unui nume de floare, **Dalia** dovedește că sursa botanică este inepuizabilă în a oferi onomasticii feminine noi și noi nume. *Dahlia variabilis*, după denumirea științifică, este o plantă decorativă originară din Mexic. Adusă în Europa de un discipol al botanistului suedez Carl von Linné, Anders Dahl, planta poartă din anul 1791 numele acestuia. Ca nume de persoană, **Dalia** este o creație recentă europeană care s-a răspândit destul de rapid. Floarea poartă la noi și numele de **gherghină**, cuvânt identic cu prenumele fem. **Gherghina** (→ **Gheorghe**).

# G

## Gabriel

Prenume frecvent în onomastica noastră actuală, **Gabriel** reproduce un vechi nume biblic ebr. **Gabriel**, purtat de unul dintre arhangheli. Arhanghelul Gabriel apare în *Cartea lui Daniel* din V.T., ca trimis al lui Dumnezeu pentru a-i explica profetului Daniel anumite viziuni. Este celebru mai ales datorită *Evangeliei după Luca*, unde i se înfățișează lui Zaharia și apoi Mariei, pentru a le anunța nașterea lui Ioan Botezătorul și, respectiv, a lui Isus; funcție asemănătoare are în teologia islamică, unde este intermediar al revelației divine. Încadrat în seria numelor teoforice frazeologice (finalul *-el* reprezintă numele divinității, *Elohim*, ca și în → **Daniel**, → **Rafael**, → **Samuel**, **Natanael** etc.), **Gabriel** a fost apropiat, într-o interpretare mai veche, de ebr. *gheber* „bărbat” (în *Septuaginta*, ca și în *Vulgata*, apare expresia „bărbatul Gabriel”; în traducere rom., „omul Gavril”). În realitate, prima parte a numelui reprezintă vb. *gabbar* „a fi puternic”, **Gabriel** fiind o propoziție construită cu perfectul verbului amintit: „Dumnezeu a fost puternic”. O construcție perfect identică, dar cu cele două elemente inversate, este numele asirian *Ilugabri* (*ilu* corespunde ebr. *el*, ugariticului *l* și arabului *ilah*). Folosit ca nume de persoană încă de la începuturile creștinismului și devenit calendaristic (alături de arhanghel, în calendare mai sunt și alți sfinți martiri cu acest nume) prin intermediar grecesc și latinesc (gr. **Gabriél** și lat. **Gabriel**), numele se răspândește în întreaga Europă. Prin limbile slave vecine (în ucraineană numele este atestat din 1441 și devine frecvent în sec. XVI, iar în sârbă **Gavriila** apare din anul 1342), forma grecească pătrunde și în onomastica românească. În documentele Țării Românești, **Gavriil** apare încă din 1388, purtat de un egumen al mănăstirii Cozia. În Moldova, documentele din timpul lui Ștefan cel Mare atestă forma **Gavril**, purtată de patru persoane. Create pe teren românesc sau împrumutate, derivatele și hipocoristicele folosite de români indică largă răspândire și frecvența ridicată a lui **Gabriel**. Iată doar o parte dintre acestea, multe cunoscute și ca nume de familie: **Gabăr**, **Gabre(a)**, **Gabru**, **Gațu**, **Gavrilă**, **Gavrincea**, **Gavriș**, **Gavru(l)**, **Havril**, **Havriș**. Un hipocoristic contemporan frecvent atât pentru masculin, cât și pentru feminin este **Gabi**. 🧑🏫 Magh. Gábor.

# H

## Hanibal

Prenumele masculin **Hánibal**, cunoscut din istoria veche, reproduce prin intermediul formei lat. **Hannibal** un vechi nume de persoană fenician, **Hannibal** sau **Hann-i-Baal**. Ca și în celelalte limbi semitice, în feniciană erau foarte frecvente numele religioase frazeologice prin care se exprimau sentimente de recunoștință, încredere, mulțumire etc. față de diferiți zei. În **Hannibal** se recunoaște cu ușurință numele zeului Baal, divinitate principală la unele popoare semitice, simbolizând la origine acțiunea binefăcătoare a soarelui. În limbile semitice, de exemplu în ebraică, *baal* înseamnă „posesor, stăpân, domn” și desemna, în Siria și Palestina, o serie de divinități care nu aveau un nume propriu. Considerate drept proprietari ai locurilor în care sălășluiau, aceste vechi divinități, numite cu termenul generic *baal*, erau spirite ale naturii și ale vegetației. Într-o epocă ulterioară, *Baal* devine, în Siria, personificarea stăpânului cerului, înrudit cu zeul babilonian *Bel-Marduk*, cultul acestor zei fiind cunoscut și în Egipt și Canaan. La Ugarit, în Fenicia, *Baal* a fost identificat cu *hadas* și opus lui *Mol* (*Moloh*), cel care îl ucide pe *Baal*; acesta însă reînvie odată cu moartea lui *Mol*, astfel încât cei doi reprezintă în fond ciclul anual al vegetației. Cultul lui *Baal* este atestat și prin prezența sa într-o bogată familie de nume de persoană, de exemplu, cel mai cunoscut la noi, → **Baltazar**; sau **Hasdrubal** „ajutat de Baal” etc. Primul element al numelui **Hannibal**, *haan*, înseamnă „favoare” și este înrudit cu vb. *hanan* „a face o favoare, a avea milă”, prezent și el în multe nume de persoană, dintre care cele mai cunoscute sunt → **Ana** și **Ion**. Cum vocala *-i-*, care apare între cele două elemente, *haan* și *Baal*, este o marcă a genitivului, **Hannibal** poate fi tradus deci prin „dar al lui Baal”. Prezența lui **Hannibal** în onomastica contemporană este legată de moda numelor din istorie reluată în Italia în epoca Renașterii (un fenomen asemănător s-a produs prin sec. X în Bizanț, când au fost reintroduse multe dintre numele clasice grecești). Probabil după model italian, **Hannibal** a fost preluat și în onomastica noastră, împreună cu multe alte nume romane, încă din sec. XIX. El păstrează amintirea marelui om politic și comandant militar al Cartaginei (n. 247, m. 183 î.H.), de numele căruia sunt legate atât celebra victorie de la Cannae, cât

# M

## Magdalena

Prenume feminin frecvent și răspândit în toată Europa, **Magdalena** este la origine un supranume (probabil de formație grecească), al uneia dintre femeile din N.T., **Maria Magdalena**, credincioasă adeptă a lui Isus, cea care a asistat la crucificarea și înmormântarea Domnului și prima persoană care l-a văzut pe Isus înviat. Forma gr. din N.T. a fost redată în limba latină prin **Maria quae vocatur Magdalene**, adică „Maria care este chemată Magdalena” sau „Maria zisă Magdalena”. Arătând originea locală a purtătoarei, supranumele înseamnă la origine „din Magdala” – sat de pescari din Galileea, numit astăzi *El-Megdel* în arabă și *Migdal* în ebraică. Semnificația toponimului este clară, întrucât corespunde substantivului *migdal* „turn, castel”. Folosit independent și devenit nume calendaristic, **Magdalena** nu se răspândește în Apusul Europei decât după sec. XIII. Conform unui obicei cunoscut și la noi, în sudul Franței luna iulie este numită popular „luna Magdalenei” (tot în legătură cu luna iulie și **Magdalena**, este și o denumire românească a caiselor, în Munții Apuseni – *măgdălane*). Din greacă, prin intermediar slav, numele ajunge și la români, fiind atestat în documentele Țării Românești încă din anul 1488 („Mușa din Corbi purta numele de călugăriță **Magdalina**”). Odată cu creșterea frecvenței apar și o serie de forme derivate, unele și astăzi în uz (**Mădălina**, **Mădăluța**, **Măgduța**, **Măgrușca**) și chiar corespondente masculine (**Mădălin**, **Măgdălin**, **Măgduș**). Printre hipocoristicele acestui nume se numără **Magda**, folosit uneori ca prenume independent, ca și **Mădălin** sau **Mădălina**. De proveniență apuseană recentă este **Marilena**, formată nu din **Maria** și **Elena**, cum s-ar părea, ci din **Mari(a Magda)lena**. 🏠 Fr. Madeleine, magh. Magdolna. ♀ Personajul feminin *Mădălina*, din nuvela *Ciuleandra* de Liviu Rebreanu. 🗓️ Sfânta Maria Magdalena: 22 iulie (cal. cat., ort.).